

Gergely Ágnes

A világ rejtett részei

AZ IDEI KÖNYVHÉTRE JELENT MEG GERGELY ÁGNES GYŰJTEMÉNYES VERSESKÖTETE, AZ ÚTÉRINTŐ, AMELY FÉL ÉVSZÁZAD TERMÉSÉT ÖSSZEGZI. A KOSSUTH-DÍJAS KÖLTŐVEL PÁLYÁJÁRÓL BESZÉLGETTÜNK.



„Két könyvet akartam magammal vinni, a Bibliát és Vörösmartyt. A Vörösmarty-kötet kiesett a kezemből, és kinyílt a Szózatnál: „Itt élned, halnod kell...””

LUKÁCS LAURA kultura@hetivalasz.hu

– Az új könyvben olykor többéves eltéréssel, nem szigorú időrendben követik egymást a – gyakran átírt – versek. Miért?

– Szabó Lőrincről tanultam az átdolgozást és a tematikus elrendezést. De míg nála – összegyűjtött műfordításaiiban – felborul az időrend, én megtartom, és csak egy-egy verset helyezek át, ha tematikailag máshová kívánczik. Több versemet átírtam, húsz-harmincat ki is

hagytam; ezeket etűdnek, ujjgyakorlatnak tekintem. Néha egyetlen sor, egyetlen jelző kiabál ki az évtizedek tömbjén át, hogy nem jó, hiteltelen, meg kell változtatni. Máskor pengeélen tancol a vers: érdemes-e megtartani? Ilyenkor a hátgerincem dönt, hogy Weöres Sándort idézzem, vagyis ösztönből döntök. Csak olyan versek kerültek bele ebbe a könyvbe, amelyek hitem és reményem, mai mércém szerint is jók.

– Vonzza a kihívás, a nehéz feladat. Kétszer, kétféleképpen is megírta pél-

dául a Johanna-ciklus tizennégy szonettjét és az első verssorokból felépülő tizenötödik mesterszonettet. A gondolat fegyelmét keresi a kötött formákban?

– A formai kísérletezés valóban fegyelmezi a gondolatot, de végtelen játékoság is van benne. Komoly vagyok, nem szokták feltételezni rólam, hogy szeretek játszani, pedig nagyon szeretek. Fiatal koromban azzal próbálták gúzsba kötni a költészetet, hogy elítélték a „formalizmust” és minden költőt, aki fontosnak tartotta a formát. Pedig, Kosztolányival szólva, az embernek próbálgatnia kell az erejét, mint a cirkuszi porondon. És minél nagyobb baj van odakint, annál inkább kell ez a magunk teremtetett tér. Én néha úgy játszom, hogy többféleképpen megformálva, szabadversben és prózában is leírom ugyanazt, hogy eldönthessem, melyik a jobb.

– Költészetében sok az utalás. Más költőkre – Blake, Yeats, Eliot, Arany, Pilinszky, Weöres, hogy csak néhányat említsünk –, zenére, képzőművészetre. Művelt költészet ez, felkészült befogadót kíván, ezért csak kevesek számára elérhető. Egyetért ezzel?

– Intellektuális költészet az enyém, de én megbecsülöm az olvasót: az olvasó nem buta. Aki verset vesz a kezébe, eleve igényes. Meggyőződéseim – noha többször is talányosnak neveztek –, hogy egy kis koncentrációval felfejthetők, jól érthetők a verseim. Egyik olvasómat annyira szíven találta az az érzelmvilág, gyász, fájdalom, ami velem megíratott egy ilyen verset, hogy az utalások megfejtése nélkül is pontosan megértette. A befogadás ugyanolyan összetett, mint a megírás: mindkettőhöz kell értelem, érzélem és ösztön. Egyébként nem szoktam fitogtatni a műveltségemet, nem is tartozom a legműveltebb költők közé. Azért hivatkozom költőkre, ajánlom nekik a verset, vagy választok mottót tőlük, mert kötődöm a magyar és a világirodalomhoz, szeretném jelezni, hogy része vagyok.

– Chagalltól Bachig, Bartóktól, Nemes Nagy Ágnesig, Brodskyig... Sok versét ajánlja élő vagy holt nagyságoknak. Könyvet írt Yeatsról, „a Nyugat magyarjáról”. Milyen alkatú művészek vonzották, hogyan válogatta ezt a népes társaságot?

– Egyszerűen megszerettem őket, nem volt válogatási elvem. Legfeljebb

az, hogy többségük magyar, angol vagy amerikai, mert magyar–angol szakosként ez a kultúráim. Yeats „kiválasztására” persze pontosan emlékszem. ’57-ben, a forradalom után diplomáztam, de még akkor is nehezen jutottunk nyugati olvasnivalóhoz. Nem volt amerikanisztika, Dreiser mellett csak Hemingway fért a tananyagba... Íreket sem tanultunk, magamtól kellett felfedeznem őket. **Eörsi István** írt volna Yeatsról egy készülő tanulmánykötetbe, de nem tetszett neki. Felajánlotta a munkát, én elvállaltam – és fergeteges szerelem lett belőle. Felismertem, hogy Yeats olyan présben alkotott, amiből csak nagy költészet születhet: angolul írt ugyan, de ír volt, a katolikus írek között viszont protestáns... Apránként kiderült, hogy Yeats környezete is érdekel: a titkos társaságok, az elfelejtett gael anyanyelv, a kelta homály, az ír népmesék, a preraphaelita mozgalom. Megérintett mindez, jóval később így lett belőle könyv.

– Verseiben különösen megkapó motívum a szülőföld, a magyar nyelvhez való ragaszkodás témája. Mít jelent ez a nyelvi hazaszeretet?

– Kosztolányi, *Vas István*, de szinte minden jelentős magyar költő elmondta valamilyen formában, hogy a magyar nyelv több, mint eszköz. Nagy szerencsénk, hogy megadatott nekünk. Beszéllek angolul, valamennyire franciául, passzívan más nyelveken is, de sehol máshol nem találok ezt a pazar keleti gazdagságot. Valószínűleg mindenki ilyen elfogultan tekint az anyanyelvére. *Petőfi* írja, hogy „Magyar vagyok, természetem komoly, / Mint hegedűnk első hangjai...”, gyönyörű, nem? Én valóban élvezem, mikor megszólalok! Élezem, mikor leírok egy mondatot, élezem, ha szép hangú rádióbemondót hallok. Olyan élvezet a magyart hallgatni, mint a zenét. Megírtam egy regényemben, hogy engem csak a magyar vezet ki a többnyelvű hangzavarból, például a rádióban. De kivezet a lelki zűrzavarból is. Sokszor, ha bántottak, a magyar nyelvben találtam vigasztalást.

– Verseiben a skandináv, olasz, amerikai vagy japán helyszínekben ott bujkál az örök kérdés: menni vagy maradni? „Hát menjen innen fusson aki tud”, válaszolja egy ’64-es vers.

– Ez kétféleképpen értelmezhető. Vagy úgy, hogy *fusson*, aki tud, vagy úgy, hogy *fusson, aki tud*. Mert hát nem lehet...! Sokat foglalkoztam emigrációval, ’56 decemberében magam is emigrálni készültem. Be volt csomagolva a hátizsákom, vőlegé-

nyem reggel 6-kor jött értem. Két könyvet akartam magammal vinni, a *Bibliát* és *Vörösmartyt*. A *Vörösmarty*-kötet kiesett a kezemből, és kinyílt a *Szózatnál*: „Itt élned, halnod kell...” El volt döntve, nem mentünk. Sokan, többnyire hamisan próbálják felidézni azoknak a nehéz napoknak a hangulatát. Nekünk nem sok szerepünk volt a forradalomban, de utólag nem fogok hozzákölteni semmit. Ez az anekdota a Szózattal, és ragaszkodásom a magyar nyelvhez sokat nyomott a latban, de az emberek, barátaim, kedves szülőfalum legalább annyit.

– Amikor megkerestem, kérte, hogy ne politizáljunk. Ám a történelmet nem kerülhetjük meg: számos

” Nekem nincs kettős identitásom, mint sokaknak. Én egyszerre, szétválaszthatatlanul vagyok magyar és zsidó, a kettő egy. ”

versének tárgya a családi múlt, elhurcolt édesapja, a zsidó sors, a tárgyak őrizte történelem és valami sosem csillapuló veszélyérzet. Rendszerek, kormánypártok jöttek-mentek. Milyen ma a közérzete?

– Mindig egyforma. De napi politikával akkor sem szabad foglalkoznom. Nem érdektelenségből, csak éppen nem merülhetek el benne, más dolgom van: az, hogy írjak. Ami a veszélyérzetet illeti, ha gyerekkorában belenevelték az emberbe, nem múlik el. Kitörölhetetlen. Sosem érzem magam egészen biztonságban, ez belül-

ről jön. Érzékeny életkorban akartak a vallásom miatt kitaszítani az ország testéből, és ezt csak túlélni lehet, elfelejteni nem. De nekem nincs kettős identitásom, mint sokaknak. Én egyszerre, szétválaszthatatlanul vagyok magyar és zsidó, a kettő egy. Családom tagjait megölték, mások meghaltak vagy külföldre mentek. Barátaim pótolják a családot. És nem aszerint válogatom őket, hogy ki honnan jött, mi a vallása, anyanyelve, pártállása; egyedül a szélsőségektől irtózom.

– Verseinek visszatérő motívuma a sorsszerű, megmáshíthatatlan igazságok fölismerése. Ilyen, hogy minden vallásnak megvoltak a maga mártírjai, akiket nem szabad egymáshoz mérítkélni. A szenvedéstörténet közös.

– Főként regényeim alaptétele ez. A *tolmácsban* meg is írtam, hogy két szenvedést nem lehet egymás ellen kijátszani. Nagy mérkőzés folyik itt, hogy ki szenvedett többet, s ezt nem szabad. Csak akkor tudjuk a saját szenvedésünket méltóképpen átélni, ha megértjük a másokét. Szép példa erre szülőfalum, Endrőd második világháborús emlékműve: amorf kő, rajta hatalmas kereszt alakban kirakva a Don-kanyar halottainak, mellette életfa alakban az auschwitzi áldozatoknak a neve. Endrőd nem külön, de nem is összemosva állít emléket a közös halottaknak. Így szép, hogy ott van mindkettő, a kereszt és az életfa.

– Verseit olvasva úgy érzem, istenhívó költő, aki ebben az elüzletiesedett korban is mélyen, átgondoltan, átéléssel tud hinni a szeretetben. Jól érzem?

– Jól. Valóban mélyen hiszek, de nem szívesen hangoztatom, túlságosan divatba jött... Sokan beszélnek a szeretetről, de nem tudják, mi az. Istenről is, pedig a parancsolat szerint nem szabad hiába venni a nevét. Nehéz erről beszé-

GERGELY ÁGNES

- 1933-ban született Endrődön
- 1957-ben magyar–angol szakos tanári diplomát szerez Budapesten
- 1957–63: Újpesten tanít, általános, majd középiskolában
- 1963–71: a Magyar Rádió munkatársa
- 1971–74: rovatvezető az Élet és Irodalomnál
- 1973–74: Iowa City, Nemzetközi Íróprogram
- 1974–77: szerkesztő, Szépirodalmi Könyvkiadó
- 1977–88: rovatvezető, Nagyvilág
- 1992–2003: megbízott egyetemi előadó az ELTE angol tanszékén

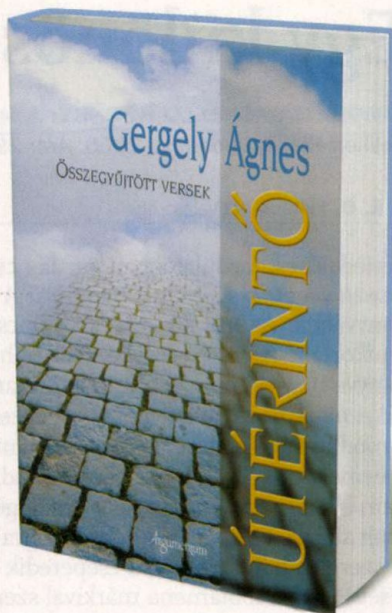
Fontosabb verseskötetei: Ajtófélfámon jel vagy (1963), Johanna (1968), Kobaltország (1978), Árnyékváros (1986), Necropolis (1997), A barbárság éveiből (1998), A kastély előtt (2001), Útérintő (2006).

Főbb díjai: József Attila-díj (1977, 1987); Füst Milán-díj (1994); Déry Tibor-jutalom (1985, 1996); Kossuth-díj, a Soros Alapítvány alkotói díja (2000).

nem. *Hajnal Anna* például panteista költő volt, a természet legkisebb rezdülésében is meglátta Istent. Én a transzcendens erőkhöz állok közelebb. Lát-szólag ellentmondás, de úgy érzem, a folytonos veszélyben folytonosan vigyáznak rám. Mintha két nagy erő között élnék. Szeretet nélkül pedig olyan volna, mintha volán nélkül akarnánk autót vezetni, vagy úton menni úgy, hogy nincs az útnak iránya.

– Prózai írásai segítenek, hogy jobban értsük a verseit. Megvilágítják a hátteret, időben is eligazítanak. Mégis a született lírai költőt kell tisztelnünk Gergely Ágnesben. Sajnálja-e, hogy nem lehetett színésznő, s hogy a dráma helyett a líra határozta meg a pályáját?

– Fiatal koromban sokáig sajnáltam, mert szeretek verset mondani. Ma is szeretem a színházat, a kifinomult színészi játékot, gyűjtöm a videókat. Auditív alkat vagyok, szívesen dolgoztam volna a hangommal, például mint rádióbemondó. Énekeltem, zongoráztam. Nagyon fontos nekem a zene, a ritmus. De már tudom, menekülés lett volna, nem lehetett más kikötőm, mint a költészet. Az én helyem az íróasztalnál van, csak pillanatokra helyet-



tesítheti a színpad, a mikrofon vagy a képernyő. Különben is, lassú észjárású vagyok, a színpadon pedig gyorsan kell kapcsolni! Előbb persze meg kellett írnom ezt a könyvet, ezeket a verseket, hogy erre ráébredjek. Majdnem ötven évembe telt ez a ráébredés. Latintanár is akartam lenni fiatalon, a magyar mellett máig a latint tartom a

legszebb nyelvnek. Gyönyörű nyelv, gyönyörű kultúra és költészet. Különösen *Vergilius* volt nagy hatással rám.

– Tanított is: általános iskolában, gimnáziumban, majd egyetemen, a 90-es évektől pedig a PhD-képzésben. Tanít-e még? Van értelme manapság költészet-tel foglalkozni? Átadni a mesterséget?

– Amit elvesztettem a színpaddal, azt megkaptam a katedrával. 1992 és 2003 között tanítottam az ELTE Angol Irodalom Tanszékének doktorképzőjében, életem legjobb munkahelyén, csupa kitűnő kollégával. A PhD-hallgatók is nagyszerű képességű, válogatott emberek. Műfordítást és Yeats költészetét tanítottam, és egyik-másik csoportom hosszabbítást, pluszórát kért. Jólesett az érdeklődés. Hogy van-e értelme ma költészet-tel foglalkozni? Meg-megkérdezik, de sosem tudok okosat felelni. Mondhatja egyáltalán a lírikus, hogy nincs értelme a költészetnek vagy a tanításának? Szerintem egyedül ennek vagy leginkább ennek van értelme. A költészet tanulmányozása közben élesedik a logika, fokozódik az érzékenység, kicsit többet tudunk meg a világ rejtettebb részéről – csak éppen az nem biztos, hogy bolderabbak leszünk tőle.

HIRDETÉS

REMBRANDT

400 Rajzok és rézkarcok

2006. június 29. – szeptember 24.

SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM

www.szepmuveszeti.hu

